використання банками власного капіталу є незадовільним, що стримує ефективність діяльності банку. Для збереження своєї позиції на ринку банкам необхідно приєднуватися до більш сильних гравців на ринку, що можливо завдяки здійсненню консолідаційних процесів. Це є досить дієвим методом підвищення капіталізації банків, який дає можливість банкам підвищити конкурентоспроможність та посилити позиції на ринку, забезпечити високий рівень фінансової стійкості, стабільності, ліквідності, знизити витрати на ведення банківської діяльності.

Дуже важливою є активна участь держави та її допомога в регулюванні та стимулюванні консолідаційних процесів, тому необхідно здійснювати такі заходи, як спрощення законодавства щодо здійснення консолідації задля скорочення часу його здійснення, розроблення індивідуальних підходів до реорганізації кожного банку та використання зарубіжного досвіду консолідації банків. Отже, забезпечення капіталу банків на необхідному рівні є важливим кроком у становленні стабільної банківської системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 № 639-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/63917.
2. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення: [монографія] / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – 153 с.
3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua.
4. Офіційний веб-сайт ПАТ «ПУМБ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://career.pumb.ua.
5. Офіційний веб-сайт ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicredit.ua.
6. Шульга К.Д. Консолідація банків України: сутність, причини та перспективи розвитку / К.Д. Шульга // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – Вип. 7. – Ч. 3. – С. 156-160.
7. Шульга К.Д. Проблеми та перспективи розвитку консолідаційних процесів та шляхи підвищення їх ефективності у банківському секторі України / К.Д. Шульга // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія «Економіка і менеджмент». – 2017. – № 25. – С. 136-139.

УДК 336.6

Масляєва О.О.
кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Гіда М.Д.
студент
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

СПЕЦИФІКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Статтю присвячено розкриттю особливостей фінансування аграрного виробництва. Проаналізовано шляхи інвестування аграрних підприємств. Визначено актуальність проблеми фінансового забезпечення. Висвітлено специфіку виробничої діяльності в даній галузі. Розглянуто причини зменшення фінансування галузі.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, інвестиції, фінансовий ринок, товарні агровиробники, аграрне виробництво.

Масляева О.О., Гида Н.Д. СПЕЦИФИКА ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА
Статья посвящена раскрытию особенностей финансирования аграрного производства. Проанализированы пути инвестирования аграрных предприятий. Определена актуальность проблемы финансового обеспечения. Представлена специфика производственной деятельности в данной области. Рассмотрены причины уменьшения финансирования отрасли.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, инвестиции, финансовый рынок, товарные агропроизводители, аграрное производство.

Maslyaeva O.O., Hida M.D. SPECIFICATION OF FINANCIAL SUPPLY OF AGRICULTURAL PRODUCTION
The article is devoted to the disclosure of peculiarities of the financing of agrarian production. The ways of investments of agrarian enterprises are analyzed. The urgency of the problem of financial support is determined. The specificity of production activity in this area is highlighted. The reasons for reducing financing of the industry are considered.

Keywords: inancial support, financial resources, investments, financial market, commodity producers, agrarian production.

Постановка проблеми. В останні роки вітчизняна економіка тримається переважно за рахунок аграрного сектора. Підприємства сільського господарства потребують коштів для фінансування своєї поточної діяльності, впровадження новітніх технологій, страхування наявних ризиків, розвитку торгової й транспортної інфраструктури. Для цього використовуються власні та залучені фінансові ресурси: інвестування і кредитування. Однак аграрний бізнес потрапив у пастку обмеженого доступу до ресурсів за наявності значної кількості фінансових інструментів на ринку України.

Дослідження фінансового забезпечення підприємств АПК, у тому числі сільськогосподарських товаровиробників, свідчить про те, що вони переважно працюють за рахунок власних ресурсів. Хоча частка самофінансування господарської діяльності значна, проте її недостатньо для забезпечення всіх потреб. Досвід різних країн підтверджує, що для забезпечення розширеного відтворення, сільсько-

господарські підприємства використовують залучені фінансові ресурси, серед яких значне місце займає державна підтримка. Оскільки аграрний бізнес має певні особливості, це накладає відбиток на інструменти накопичення і використання фінансових ресурсів у цьому секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового забезпечення було й буде актуальним для багатьох науковців. Вагомий внесок у фінансового забезпечення зробили: В.І. Аранчій, М.Р. Бахтєєва, О.Є. Гудзь, В.Д. Базилевич, О.Д. Василик, Л.М. Дікань, О.Р. Жидяк, П.Т. Саблук.

Мета статті полягає у розкритті особливостей фінансування аграрного виробництва, визначенні специфіки механізму фінансування аграрного виробництва, а також обґрунтуванні ролі фінансового забезпечення в підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення – це управління капіталом, діяльність щодо його залучення, розміщення та використання. Особливості фінансування відтворювальних процесів у сільському господарстві випливають зі специфіки виробничої діяльності в даній галузі [2, с. 46].

До особливостей сільськогосподарського виробництва належать:

1. сезонний характер діяльності, що зумовлює нерівномірне використання грошових і матеріальних ресурсів протягом року;

2. тривалий виробничий цикл, що впливає на тривалість терміну окупності, кругообіг коштів;

3. різночасність формування дохідних і видаткових потоків грошових коштів, що призводить до залучення зовнішніх джерел фінансування;

4. залежність від природно-кліматичних умов, що вимагає здійснення низки попереджувальних заходів, що призводять до підвищення собівартості продукції;

5. капіталомісткість галузі, пов'язана переважно з тим, що основним засобом виробництва в сільському господарстві є земля.

Перераховані особливості значно впливають на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємств сільського господарства.

Джерела фінансування відтворення основних фондів можна розділити на дві групи:

1. кошти, що формуються підприємствами самостійно (прибуток);

2. зовнішні джерела (кредитні ресурси, кошти лізингових і страхових компаній, зовнішні інвестиції, державні субсидії) [4, с. 141].

Акумулювання власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств для технічного переоснащення на сьогоднішньому етапі розвитку сільського господарства є вкрай проблематичним, адже за результатами 2016 р. 11,7% сільськогосподарських підприємств є збитковими, проте рівень їх рентабельності – майже 25%.

Стан з інвестиціями ще гірший, адже прямі іноземні інвестиції в сільське господарство становлять лише 1,33% від загальної кількості інвестицій, а в межах України інвестиції становлять 14,05% [1, с. 17].

Разом із тим присутність іноземців на ринку оренди землі в Україні збільшується. За результатами досліджень учених Оклендського університету (Нова Зеландія) встановлено, що нині під контролем іноземних компаній перебуває понад 2,2 млн. га, або близько 5,3%, сільськогосподарських угідь України. Серед основних гравців ринку – компанії Данії (Trigon Agri), Саудівської Аравії, Франції і США (при цьому американською компанією NCH Capital укладено орендні договори з правом викупу земельних ділянок після скасування мораторію на загальну площу 450 тис. га), а також змішані вітчизняно-іноземні компанії за участі Кіпру, Австрії, Люксембургу. Наприклад, найбільший земельний банк зараз володіє UkrLandFarming (654 тис. га), а 5% її акцій належать іноземній компанії Cargill. Своєю чергою, 65% боргових зобов'язань агрохолдингу «Мрія» (300 тис. га) належать інвестиційним групам США і Великобританії [6].

Незважаючи на те що рівень капіталізації багатьох українських агрохолдингів після виходу на світові біржі знизився, за даними асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», станом на 2016 р. загальна капіталізація українських публічних агрохолдингів, акції яких котируються на міжнародних фінансових біржах, становила $2,86 млрд.

Проте дослідження аграрного бізнес-клімату у серпні 2017 р. продемонструвало погіршення у сприйнятті сільськогосподарськими виробниками їхніх бізнес-результатів та бізнес-перспектив в Україні. Порівняно з лютим 2017 р. оцінка поточної бізнес-ситуації критично погіршилася, проте оцінка бізнес-перспектив зменшилася незначно. Порівняння з результатами серпня 2016 р., коли рівень бізнес-клімату стрімко зріс, свідчить також про доволі низьку оцінку бізнес-клімату в Україні в серпні 2017 р. [7].

Опитування вказує на високу впевненість виробників у власних управлінських можливостях. Зокрема, наявність високого рівня техніки та обладнання має позитивний вплив, тоді як макроекономічні умови мають негативний вплив на бізнес-клімат аграріїв в Україні.

Результати останнього дослідження показують негативну оцінку аграрних підприємців північно-східних областей України на рівні всього 8,1 пунктів. Ліпшу оцінку бізнес-клімату надали аграрні виробники центральних областей – 17,0, південних – 21,6 та західних – 24,9 пунктів. Різниця у відповідях респондентів може бути зумовлена агрокліматичними умовами, які неоднакові серед регіонів.

Щодо масштабу виробництва, то найнижча оцінка бізнес-клімату спостерігалася у виробників із земельним банком менше 5 тис. га – 1,7 пунктів. Респонденти із земельним банком більше 5 тис. га оцінили бізнес-клімат на рівні 17,4 пункти, індивідуальні виробники – 16,6 пункти, а холдинги – 36,0 пункти. Аграрні холдинги, які переважно спеціалізуються на виробництві та експорті зернових, значно краще налаштовані щодо бізнес-клімату порівняно з малими бізнес-структурами.

Виробники тваринницької продукції оцінили бізнес-клімат негативно – на рівні 4,4 пункти. Це може бути зумовлено потребою у довгострокових інвестиціях. Водночас виробники рослинницької продукції оцінили бізнес-клімат на рівні 20,0 пунктів. Одним із пояснень можуть бути сприятливі умови на міжнародних ринках для українських експортерів.

Годинник циклів аграрного бізнес-клімату є новим для серії цих звітів. Він демонструє оцінку поточної бізнес-ситуації аграріями та їхні очікування на наступний рік. Показник за серпень 2017 р. указує на погіршення бізнес-клімату, проте бізнес-очікування виробників залишаються в позитивному сегменті [7].

У системі фінансової підтримки аграрного виробництва банківське кредитування сільськогосподар-

ських підприємств забезпечує 25-26% фінансових ресурсів і займає друге місце після внутрішнього самофінансування. За даними Національного банку України (НБУ), залишки кредитів на рахунках банків станом на кінець лютого 2016 р. становили майже 842 млрд. грн. (станом на кінець грудня 2015 р. – 787,8 млрд. грн.), з яких 40,6% – кредити, надані в національній валюті, 59,4% – в іноземній. Із них тільки 50,5 млрд. грн. (6,0%) – кредитні кошти, надані підприємствам сільського, лісового і рибного господарств (станом на кінець грудня 2015 р. – 48,4 млрд. грн., або 6,1%) [8].

Із загальної суми прострочених кредитних зобов'язань (187,6 млрд. грн., з яких 18,6% – у національній валюті і 81,4% – в іноземній) тільки 3,6% (66,8 млрд. грн.) – кредити, надані підприємствам галузі. Станом на кінець грудня 2015 р. загальна сума прострочених кредитів становила 157,1 млрд. грн., з яких 5,9 млрд. (3,8%) – надані підприємствам сільського, лісового і рибного господарств. Відбулося збільшення загальної заборгованості майже на 30 млрд. грн. і за кредитами, наданими підприємствам галузі, – на 0,79 млрд. грн. [8].

Серед банків, які працюють на фінансовому ринку України, мало хто в нинішніх умовах продовжує фінансувати сільськогосподарські підприємства, аграріїв. Незважаючи на те що банки мають ліквідні кошти, вони не поспішають спрямовувати їх у занадто ризиковий аграрний сектор.

Аналіз даних сайтів банків і оперативної інформації дає можливість визначити кредитні програми сільськогосподарських підприємств, які пропонують банки у сфері фінансування:

– на поповнення оборотних коштів – програма спрямована на фінансування оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств, а саме придбання добрив, ремонт техніки та виплату заробітної плати (овердрафт, кредитна лінія, терміновий кредит);

– на впровадження інвестиційних проектів – програма спрямована на фінансування інвестиційних проектів із будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади і т. п., а також закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів;

– на покупку сільськогосподарської техніки – програма кредитування сільськогосподарських підприємств на придбання техніки іноземного, вітчизняного виробництва.

Умови кредитування сільськогосподарських підприємств, які пропонують банки, роблять це джерело залучення ресурсів недоступним для більшості виробників сільськогосподарської продукції, через занадто високі відсоткові ставки. Особливо це стосується малих підприємств.

Нині аграрії розглядають альтернативні варіанти поповнення оборотних фондів, тому як альтернатива банківському кредитуванню для забезпечення потреб у засобах захисту рослин, добрив і посівному матеріалі можуть застосовуватися авалювання векселів та аграрних розписок. Такі підходи дають можливість отримати відстрочку платежу за придбані ресурси або фінансові ресурси на придбання оборотних фондів у разі забезпечення майбутнім урожаєм (використання фінансових аграрних розписок). Партнерами банків виступають великі компанії, у тому числі серед виробників і постачальників засобів захисту рослин, такі як «Байєр», «Сингента», BASF [8].

Аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника (із забезпеченням заставою) здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених умовах. Відповідно до Закону України «Про аграрні розписки» від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI (зі змінами), аграрії зможуть отримати кошти в обмін на гарантію поставки продукції сільськогосподарських підприємств або оплати розписки в майбутньому. Привабливість механізму аграрних розписок для сільськогосподарських виробників полягає у простоті оформлення та обігу цього інструменту, забезпеченні заставою майбутнього врожаю з певної земельної ділянки, можливості розрахунків за розпискою майбутнім урожаєм сільськогосподарських підприємств, функціонуванні єдиного реєстру аграрних розписок із можливістю пошуку обтяжень як за конкретною особою, так і за земельною ділянкою [9].

Державна підтримка. У вересні Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради було внесено проект закону «Про Державний бюджет України на 2018 рік» (реєстр. № 7000), у якому передбачено 6,3 млрд. грн. на держпідтримку АПК. Занепокоєння аграріїв викликає запропоноване у законопроекті зменшення вдвічі порівняно з 2017 р. видатків на виплату бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

На думку представників аграрних асоціацій, передбачене законопроектом скорочення обсягів бюджетної дотації з 4 млрд. грн. у 2017 р. до 2 млрд. грн. у 2018 р., є абсолютно невиправданим. Виплата вказаної дотації покликана пом'якшити скасування спеціального режиму оподаткування діяльності у сфері сільського господарства. Дана програма спрямована на підтримку галузей сільського господарства, орієнтованих на внутрішній ринок [9].

Передусім кошти будуть надаватися господарствам, які займаються тваринництвом, садівництвом, виноградарством і переробкою сільськогосподарської продукції, яка створює додану вартість. Також фінансування буде спрямоване на реалізацію програми здешевлення кредитів для сільгоспвиробників і страхування аграріїв. Окрім того, програма передбачає створення більш вигідних умов для аграріїв, які займаються садівництвом, виноградарством, хмільництвом та органічним виробництвом, у разі оренди земельних ділянок.

Уряд гарантує, що в результаті реалізації даної програми через три роки кількість робочих місць у фермерських господарствах зросте втричі, обсяг виробництва продукції тваринництва і поголів'я худоби збільшиться в 1,5 рази, а площі під органічним виробництвом – на 10%.

Окрім того, прогнозується, що технічний парк українських сільгоспвиробників буде щорічно оновлюватися на 10% за рахунок реалізації програми компенсації аграріям 20% вартості придбаної сільськогосподарської техніки українського виробництва.

Фермери обробляють понад 20% від загального обсягу українських сільськогосподарських земель. У цілому фермерством в Україні займаються близько 20% трудових ресурсів, зайнятих у сфері сільського господарства. Більшість із них (75%) обробляє площі до 100 га. Питома вага виробленої фермерами продукції становить 6-8% від загального обсягу товарів, вироблених в українській аграрній сфері.

У поточному році Кабмін виділив із держбюджету 550 млн. грн. на компенсацію аграріям через банки 20% вартості придбаної сільськогосподарської техніки українського виробництва. Раніше прем'єр-міністр Володимир Гройсман зазначав, що в наступному році обсяг коштів, спрямованих на реалізацію

цієї програми, буде збільшений до 1 млрд. грн. На початку лютого 2017 р. Кабмін затвердив порядок щомісячного пропорційного розподілу 4 млрд. грн. дотацій на підтримку аграрного сектора в 2017 р., покликаний компенсувати збитки сільгоспвиробників від скасування спецрежиму оподаткування ПДВ. Кошти надаються сільгоспвиробникам, які займаються насамперед тваринництвом, вирощуванням винограду, фруктів, ягід, горіхів, овочів, тютюну та цукрових буряків. При цьому передбачалося, що на підтримку птахівництва буде спрямовано не більше 50% від загальної суми. Всього в поточному році на підтримку аграрної галузі уряд передбачив 5,4 млрд. грн., що в 20 разів більше, ніж роком раніше, і становить 1% від валового виробництва сільгосппродукції. Норма про виділення 1% від аграрного ВВП закріплена в Бюджетному кодексі на 2017-2021 рр. [7].

Невиправданим уважають обсяг коштів, передбачених на видатки за бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» на 2018 р., якою передбачається спрямувати на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та доїльних залів (1,6 млрд. грн.). При цьому, за даними Асоціації виробників молока України та Асоціації «Свинарі України», загальний обсяг необхідного фінансування під зазначені цілі становить до 400 млн. грн. [6].

Таким чином, аграрними асоціаціями пропонується закріпити обсяг видатків за бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» в сумі 700 млн. грн. (300 млн. грн. – на компенсацію племінних закупівель та 400 млн. грн. – на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм), збільшивши при цьому видатки за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» хоча б до рівня 2017 р. – 4 млрд. грн. [6].

Особливості інвестування в сільське господарство проявляються у великій капіталомісткості, тривалому терміні окупності, ризику неодержання доходів. Перераховані фактори призводять до того, що інвестори не поспішають вкладати кошти у цю галузь у силу високих ризиків різного характеру.

Висновки. Особливості сільськогосподарського виробництва накладають значний відбиток на фінансування відтворювальних процесів у галузі. Але все ж головною особливістю є неможливість здійснення розширеного відтворення в галузі без збалансованої державної аграрної політики і державної фінансової підтримки. Необхідне подальше вдосконалення механізму державної фінансової підтримки, що орієнтується як на прямі державні інвестиції, так і на непрямі заходи (субсидування відсоткових ставок, пільгові кредити та ін.), які відкриють даний сектор для кредитних ресурсів і приватних інвестицій, у тому числі іноземних.

Аграрії України залучають для ведення господарської діяльності зовнішні фінансові ресурси. Разом із тим вертикально інтегровані агроформування мають ширші можливості зовнішнього фінансування порівняно з малими і середніми за розмірами підприємствами. Так, дрібні товарні агровиробники мають обмежений доступ до значної частини фінансових ресурсів, у т. ч. і банківського кредитування. На фінансовому ринку України вже досить тривалий час залишається складна ситуація, проте з'являються компанії з новими видами послуг. Переважно це іноземні компанії, які мають інтерес до аграрного сектору України і готові до партнерства з аграріями, вирішуючи, з одного боку, питання забезпечення ресурсами виробників, а з іншого – досягаючи власних бізнес-інтересів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бахтєєва М.Р. Поняття фінансового забезпечення відтворювальних процесів у сільському господарстві / М.Р. Бахтєєва // Моделі, системи, мережі в економіці, природі і суспільстві. – 2014. – № 1. – С. 15-20.
2. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами в період змін та стабілізації / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 46-53.
3. Дікань Л.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела / Л.В. Дікань, Ю.О. Голуб // Економіка розвитку. – 2007. – № 3(43). – С. 65-68.
4. Жидяк О.Р. Проблеми вдосконалення механізму фінансування підприємницьких структур аграрної сфери / О.Р. Жидяк // Бізнес Інформ. – 2013. – № 2. – С. 139-141.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
6. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://propozitsiya.com.
7. Особливості фінансового забезпечення відтворювальних процесів у сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sovman.ru.
8. Бізнес-клімат сільського господарства України за серпень 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua.
9. Пропозиції аграрних асоціацій щодо держпідтримок на 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua.
10. Мільярд від Кабміна у 2018 році на підтримку сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unian.net.